

NORDISKA FORBUNDET
FOR KULTURLANDSKAP
c/o Halsinglands Museum
Storgatan 31
S-824 32 HUDIKSVALL

"FORENINGSBREV"

Hyvaa Joulua !

Gledelig Jul !

Gott Nytt År !

Styrkan i vArt forbund ar medlemmarnas fortroende. Ska Nordiska Farbundet for Kulturlandskap nA de mfil, som bar satts upp och som refereras pA sidan tvA i LOMMEN, behaver vi en stark organisation . Vi behaver vAra gamla medlemmar samtidigt som vi ocksA behaver nya.

Ofta fAr vi i styrelsen hara att vi mASTE tala om att vi finns. "Omfolk barafar htJ ra attftJrbundet finns, skulle de st:Jkert mer tin glirna bli medlemmar !"

Det finns ingen som kan sprida kunskap om forbundet battre an du! Visa Arsboken NORDISK BYGD och LOMMEN. Passa pA att anrnala nya medlemmar nu nar du betalar din egen Arsavgift . Ge oss namn pA personer du tror vill bli medlemmar. De fAr dA nasta nummer av LOMMEN.

Om du vill ha sarskilt informationsmaterial, kontakta dA sekreteraren eller nAgon av styrelsens kontaktpersoner.

Gamla medlemmar kommer tyvarr bort ibland . TvA skfil ar vanliga. Deis andras adressen utan att forbundet nAs av nAgot meddelande om detta. Dels fAr en del sin medlemsavgift betald av arbetsgivaren . Detta ar hedervart, men det ar trAkigt nar (sarskilt stora) arbetsgivare inte anger vem eller vilka - personer, enheter, avdelningar osv - inbetalningen avser. Dessutom kan det forekomma att inbetalningar gars utan att avsandaren anges alls .

Du ar vfilkommen med tips om bur vi fAngar upp och behAller alla som vill vara med och varna om
VART KULTURLANDSKAP.

Nu ska vi bli annu fler !

STYRELSEN tar emot ideer och svarar pa fr,!gor om feirbundet. Det gar bra att kontakta vem som helst. Den som har ordet "*kontakt*" efter sitt namn har dock som siirskild uppgift att halla det nationella medlemsregistret aktuellt.

ORDFORANDE

Lena Bergils,
Hilsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 32 HUDIKSV ALL.
Tel a 0650-19612, 016-101368.

VICE ORDFORANDE

Carl-Adam Hreggstrom , *kontakt*,
Tomfalksv . 2/26, SF-02620 ESBO .
Tel a .90-1912016, b 90-597939.

SEKRETERARE

Kelvin Ekeland, Storgatan 14,
S-82400 HUDIKSVALL.
Tel a 08-7991394, b 0650-97804.

KASSOR

Per Grau M<f,ller, *kontakt*, Egevej 1,
Nr. Lydelse, DK-5792 AASLEV .
Tel a 66 158600, b 65 902240.

Karl-Erik Frandsen, Kcpbenhavns
Universitet, Institut for Historie,
Njalsg . 80, DK-2300 Kq>BENHAVN .
Tel a 31 542211, b 31 503618.

Marita Karlsson, *kontakt Aland*,
Landskapsstyrelsen, PB 60,
SF-22101 MARIEHAMN .
Tel a 928-25000, b 928-16887 .

Mats G Nettelbladt, Smatindvegen 1B
N-8000 BODø.
Tel a 081-31573, b 081-27317 .

Geir S<f,r Reime, *kontakt*, Solands-
bakken 71 A, N-4025 STAVANGER .
Tel a 51-516858, b 51-534802.

Olof Stroh, *kontakt*, Torkelsg . 10 C,
S-75329 UPPSALA.
Tel a 018-102290, b 018-126685.

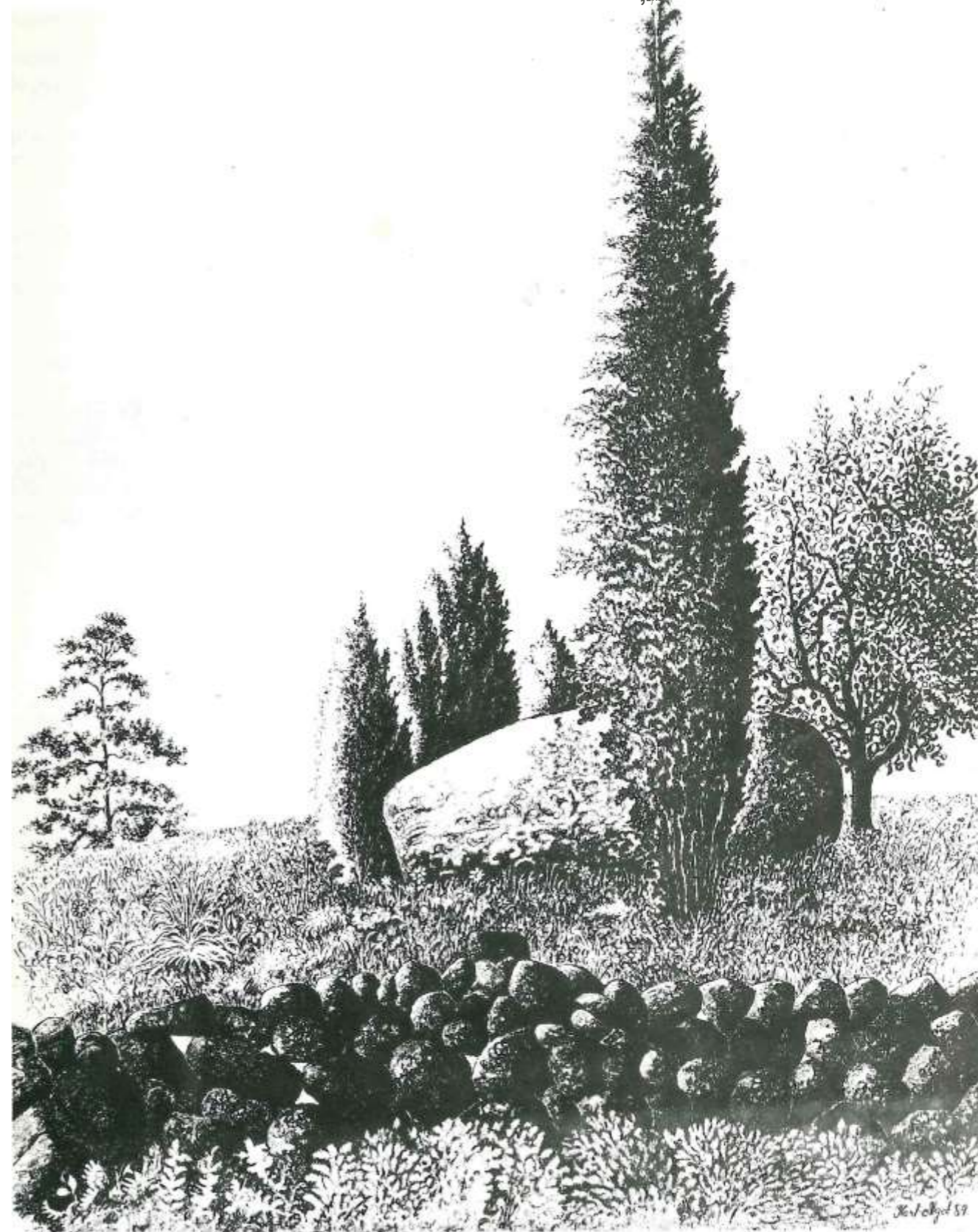
Styrelsens konstrukt pa Island iir
Birgitta Spur, Sigurj6n Olafsson
Museum, Laugarnestanga 70,
IS-105 REYKJAVIK. Tel a 1-32906.

02-6553

LOMMEN

NORD ISKA FORBUNDET FOR KUI} RLANDSKAP -O- KONTAKTBLAD

LOSNUMMERPRIS
Kr 15:- Mk 10:-

NR 10, DECEMBER 1993

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP

Nordiska Forbundet for Kulturlandskap vill oka intresset for de nordiska landernas kulturlandskap , bredda kunskapen om kulturlandskapet och varna om vardefulla kulturlandskapsmiljoer i Norden.

Forbundet ar ett samlande, formedlande och pA- verkande kunskapsforum. Forbundet bildar ett kontaktnat mellan sAvfil enskilda som organisationer och grupper, vilka verkar for eller har intresse av kulturlandskapet och bevarandearbetet. Forbundet arrangerar bl a exkursioner, seminarier , symposier , kurser och utställningar.

Medlemsavgiften ar 125 kronor i dansk, norsk eller svensk valuta och 85 mark i finsk. Familje- medlemmar betalar 30 kronor respektive 20 mark. Islandska medlemmar betalar direkt till danskt konto och i dansk valuta . Fullbetalande medlemmar fAr bl a Arsskriften NORDISK BYGD i farg och kontaktbladet LOMMEN . Erbjudanden om kurser och exkursioner och mojligheter till kontakter med specialister och fackfolk lamnas ocksA.

Stod de syften Nordiska Forbundet for Kulturlandskap arbetar for genom att vara medlem, vlriva nya medlemmar och i ovrigt lamna information om forbundet.

Gor anmalan pA nAgot av forbundets postgiron. Glom inte skriva eget namn och adress. Ange dessutom garna telefonnummer till arbete och bostad samt verksamhet och intressen.

LOMMEN.ISSN 110-6553, ar kontaktblad for medlemmar i NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP. Adressen ar c/o Halsinglands Museum, Storgatan 31, S-824 00 HUDIKSVALL. Telefonnummer ar 0650- 19612 eller 0650-978 04. EXELLAN i Hudiksvall har tryckt tidningen. Bidrag till LOMMEN tas emot med gladje och tacksamhet.

Men v, red,gerar!

URLOMMEN

Nu som torr ?

Vi befinner oss mitt emellan vArt sjunde och Attonde Arsmote. Det ar ocksA Arsskifte. Vi ser bakAt och blickar framAt.

Eiler Wors<J,e hjalper oss att minnas det harliga besoket pA Ly<J, den 28 augusti. Han ser dock annu litet langre bakAt och berättar bland annat om *paskeliljer, vintergal'cker og dorthealiljer.*

Ake Bengtsson lockar med nAgra begivenheter, som vi kan bakanta oss med under Kristihimmelsfards-helgen andra veckan i maj. Gor vad ni kan for att komma med. Ake ar en utomordentlig arrangor och exkursionsledare. Bergslagens kulturlandskap ar ocksA en bygd vard att lara kanna narmare.

Via *Centre Naturopa* har vi fAtt tre artiklar, som ger en koncentrerad presentation av de baltiska staterna. Tonvikten ligger pA den grona miljon. I nasta nummer av LOMMEN kommer Olaf Stroh att narmare beratta om den estlandsresa han planerar for forbundets medlemmar och sympatisorer . Har ni frAgor och onskemAl, sA hor av er till Olaf.

Postgirokonto till Nordiska Forbundet for Kulturlandskap:

Danmark, c/o Per Grau M(>ller nr 8 96 50 80

Noq x, c/o Geir S(>r Reime nr 4 5114 32

Finland, c/o Carl-Adam Hreggstrom nr 1099421

Sverie, c/o Olof Stroh nr 77 52 09-0

For en tid sedan tick LOMMEN en bok av det finska .paret, *Erik Ransemar*, f 1926 och *Jane Peltoniemi*, f 1957. Erik ar en kand poet och Jane

en debuterande tecknare. Boken heter *Snigelliv*. Det ar en underfundig skildring av en skogssnigels (*Arion ater*) tankar och upplevelser .

Ingenting blir som ftJrr fast det kanju drtJja en stund.ftJrstas

Den svarta snigelns visdomsord drojer kvar hos lasaren . Citatet ovan passar sA har i nyArstid. Bokforlaget Fingraf, Box 2039, S-151 02 SODERTAµE, har gett ut den svenska versionen .

Ett par andra hocker anmals ocksA. Eneboken och boken om Askhult skildrar pA satt och vis samma landskap - fattiglandskapet. Ett till det yttersta utnyttjat landskap med en rikedom pl livsformer, som nu hotas av vad vi kallar rikedom.

Som ett exempel pA situationen for samhalls ekonomin och det ekologiska systemet klipper vi en bild ur Sveriges Hembygdsforbunds Arsbok 1993. Ni hittar den langre fram i tidningen. Underlaget ar frAn en offentlig utredning, som svenska miljodepartementet lAtit gora. Den fAr stA utan kommentar.

Det departementet verkar ha det svArt att fA gehor av regeringskollegorna for sina uppfattningar . Ett klipp ur tidningen Dagen, som en lasare sant oss, visar hur skatteministern tar miljobeslut. Nar det gfiller fast forbindelse mellan Danmark och Sverige verkar det vara etter varre.

Ovriga ministrar vill ha ett snabbt beslut (JA). Det jag vill, ar att ta fram ett bra beslutsunderlag, sA vi inte fAr kritik i efterhand , sager Olof Johansson. Skulle det visa sig att man mASTE forlanga remisstiden for att fA en rattssaker och noggrann beredning, kommer jag att kriiva detta. Blir vi overkorda kommer jag att saga till allmanheten att vi inte kunnat bereda arendet som vi onskat. Miljominister Johansson sager sig ocksA vara beredd att reservera sig till statsrAdsprotokollet i denna frAga.

Det ar roligt att fA tidningsklipp. For narvarande ar det dock en grov snedfordelning. De svenska klippen behaver balanseras med sAdana frAn resten av Norden.

For ovrigt har Loesje ocksA hittat LOMMEN.

Omslagsbilden: Blyer tsteckning av Karl-A/got Karlsson, Hyssna. Ur Eneboken av Gunnar Arnborg.

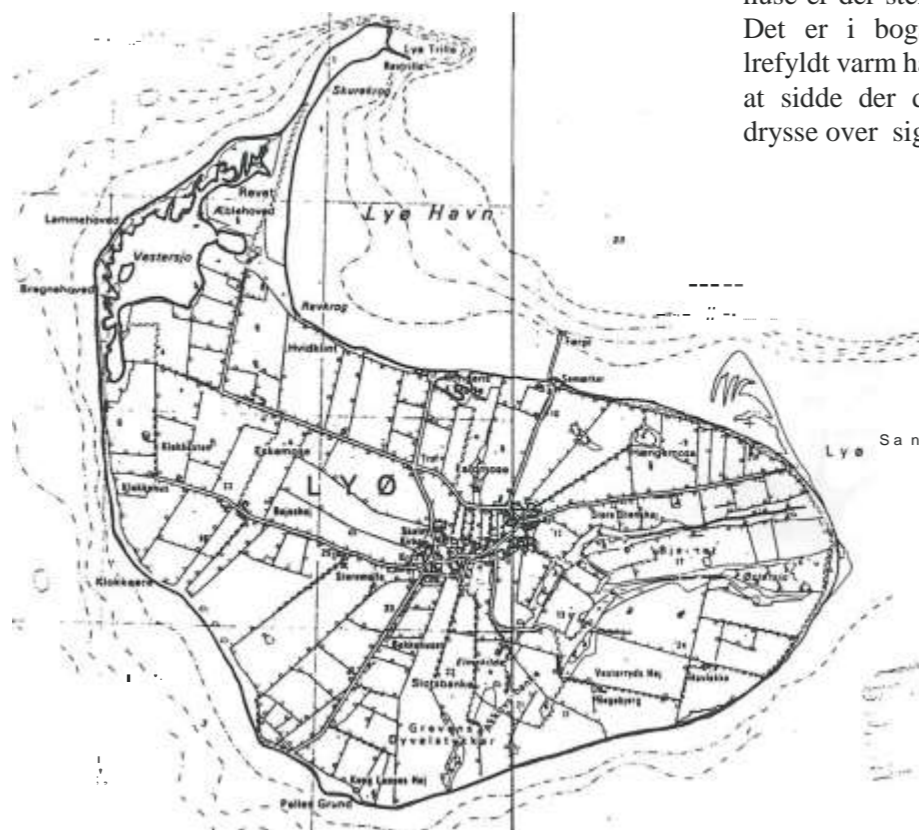

Eiler Wors

Kirkegarden en af haverne

JEblegard og humleluzve stAr der i den kendte fredrelandssang. Det mA vrere skrevet med Sydfyns <J,er i tankerne. PA steder kan man endnu se, hvad digteren havde for <f>je, sAledes pA Ly<!> syd for FAborg. </>ens by er som en have. Det hele er have med smA haver indeni som en kinesisk reske.

Have bet<J,d i gamle dage et *irulgcerdet omrdde*. Der kunne vrere skov bag grerdet og smAmarker. Oftest var der ogsA en h<J,eng, med eller uden træer, som i Ly<f> enghave. Der var grerder omkring alle dyrkede marker. Det var for, at man kunne have styr pA de gressende dyr. Mens afgr<J,der groede pA nogle marker, kunne dyrene gresse pA dem, der hvilede for at samle ny kraft. Men g<f>dning nok, for ikke at tale om kunstg<f>dning, h4>rer vor tid til. F</>rhen hjælp kun brak og hvile pA jordernes afkast.

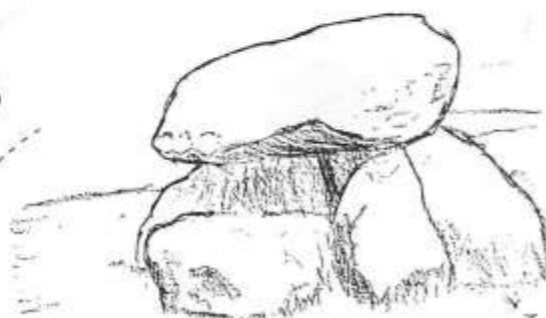

Stynede popler og stengrerder
Nresten helt nede fra frergens anl</>bsmole r</>ber poplernes rækker, hvor markernes flettede risgrerder stod. Dem er det ingen, der har tid til at lave nu. Mens risgrerderne er rAdnet bort, stAr mange af stengrerderne stadig. F<f>r i tiden vidste man nemlig, hvordan stengrerder skulle bygges for ikke at skride sammen. Men det er svundet i grerderne op gennem tiden. Vrek kom de, nAr landmanden syntes, at de lA i vejen. For <f>vrigt var fletehegn og stengrerder gAet af mode omkring verdenskrigen 1914-18, da pigtrAd blev tidens l<f>sen. Nu klarer en eltrAd let de fA kreaturers behov i den tidligere enghave.

Stemningen er fortrettet, ligesom lukket inde, nAr man vandrer mellem trerækker ad veje, der ikke alle er asfalterede. Den vilde k<J,rvels rosetter, skvalderkAlens f<f>rste blade, den r<f>de tvetand og guldstjerne s<f>rger for blomsterpragten i vejenes haver. Haver der er som lange smalle rum.

Stengrerder om haverne

Vejerne gAr med deres popler og stengrerder lige over Lyq, by mellem strAtrekte bindingsvrerksgArde og nyere villaer med tage af tegl eller eternit. Markers og vejes grerder fortsætter i havernes stengrerder. Omkring nresten alle gamle gArde og huse er der stengrerder med buske og blomster bag. Det er i bogstavligste forstand frugtGArde med lrefyldt varm havestemning. Man kan dr<f>mme om at sidde der dagen lang og lade rebleblomsterne drysse over sig.

Selv ved pAsketid ser her sA dejligt ud, at man ikke bemærker, om der bag grerdet bor en dygtig havemand med orden i tingene. MAske er det blot forArsplanterne, som selv klarer sk<f>nheden. For pAskeliljer, vintergrekker og dorthealiljer udsynes ikke af en smule ukrudt.

Den dejligste af haver

Ad byens lange haveveje nAr man til sidst til kirkegArden, som til et liv efter d<f>den. SA dejlig ligger den med den lille kirke. Her er intet gjort pomp</>st. Her findes en besynderlig liarmoni, sA man f<f>ler sig tilpas. Nysgerrig overfor virkemedler grunder man over, hvorfra roen og lunheden stammer.

Man ser sig om. Kirken stAr i hvid kalk. KirkegArdens flade brydes ikke. Selv gravstenene er rimelige. Her er ikke n busk, ikke engang en stedsegrq,n - altsA bortset fra buksbom. Helt regelmessigt inddeles kirkegArdsfladen af gravenes kistestore rektangler, der hver er omkranset af sin lave buksbomhrek. Alle er klippede ganske ens. Gravenes hrekfelter er adskilt fra hinanden med gange hele vejen rundt som hver sin lille have mellem veje. Det materiale, der er lagt pA gangene er betydeligt nrermere grus end perlesten.

To af gravfirkanterne, der ligger side om side, er forbundet med en frelles sten over gangen, som skiller. Et sted hviler en veteran fra treArskrigen, krigen mod de slesvig-holstenske oprq,rere 1848-50. Ly</> h</>rte selv til Slesvig administrativt, men her var intet oprq,r, kun trofast danskhed. Et andet sted ligger en klodsemager. Det var ikke en slags klodsmajor, men en treskomand - tresko belt af tre blev nemlig udskAret af klodser af r<f>d-ellens lette ved.

Og sA kommer man hen til lAgen. Den er virkelig rq,d. Og den har verdens snedigste selvlukke fremstillet uden moderne industris medvirken. NAr lAgen Abnes, skyder den en born skrAt opad ved hjælp af en prel. NAr man siden slipper lAgen, lukkes den af bommens vregt.

Under hrekken ved kirkegArde og haver dufter marts-violens. Hvem trenker pA, at det er en middelalderlig lregeplante brugt mod hoste. Munkene havde den formodentlig med til det kolde nord.

Rundt pa Ly,t,

Bil ska man ikke have med til Ly</>s have. Man gAr rundt. Man medbringer et mAleboardsblad for at kunne finde smutvejene. Afstandene er ikke vrerd at regne. Man gAr for se q,ens ejendommeligheder og for at se ud over haver og hegn.

Mq,llen ligger pA </>ens hq,je midte 25 meter over havet. M<t,llen er sA stor, at den havde kunnet trekke et kraftvrerk, blot den havde haft vinger.

Som vartegn er den fin, men om f</>je Ar skrider den formentlig sammen?

Enghaven ligger i et dalstrq,g q, st for byen. I nutiden er det bare en fast grresgang med vAd bund og gamle t<t>rvegrave. Men den er kranset af de stynede poplers rækker. De stAr der fra dengang, da den var hegnet med flettede grerder. En prel af sten viser stedet for et gammelt led. En svingel hed det nogle steder.

SAvel ved enghaven som andre steder lever strevnings- eller styningstraditionen fortsat. Der er nok ogsA noget med at ville begrænse skyggen fra træer og levende hegn.

Poplerne - eller pilene som de gerne kaldes - stynes i toppen. De levende hegn tages helt nede ved jorden. Vest for byen er et af udskiftningstidens levende hegn netop blevet skAret ned. SA kan man se, at det stAr pA en lav jordvold.

Folk indvandrede til Ly<!> senest i bondestenalderen for 5-6000 Ar siden. De har efterladt os en boplads og flere dysser. GA ud nrer q,ens vestende til den dysse, der hedder *Klokkestenen*. Tag en hAndstor sten og slA med den pA overliggeren. SA ved du, hvorfor dyssen har fAet det navn.

Da forfredrene kom til Ly<f>, var der skov. De har bosat sig i skov. Det er snart blevet til hegnede jordstykker, haver. Skoven er forlængst borte. Revet i nordvest, der skyder sig langt ud i 4>havet, brerer pA et stykke navnet *.blehoved*. Det har vreret i overdrev, en fast grresgang. SAdanne steder vokser roser. Og der vokser det vilde reble, abild. Abild har den egenskab, at nAr de gressende dyr bider i træet, sA danner det tome. Derfor kan det klare dyrenes efterstrebelser i overdrevet.

Engang var overdrevet skov, et omrAde udenfor haverne. Overdrevet er resterne af fortidens skov pA Lyq, som andre steder.

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP Arsmote 1993

PRO TOKOLL

I närvaro av 54 medlemmar höll den 27 augusti 1993 Nordiska Forbundet for Kulturlandskap sitt

Danmark.

sjunde ordinarie Arsmote
Plats: Kerterminde Vandrerhjem, KERTEMINDE,

Arsmotets öppnande

Arsmotet öppnades av ordföranden Eiler Worsct,e, som hälsade de närvarande välkomna. Motet konstaterades vara stadigenligt utlyst.

Val av motesordförande, motessekreterare och två protokollsjusterare
Valdes: Ordförande - Eiler Worsct,e.
Sekreterare - Kelvin Ekeland.
Protokollsjusterare
- Marita Wigren-Svensson, Kerstin Riessen.

Godkännande av dagordning
Dagordningen godkändes.

Information och meddelanden
Kelvin Ekeland: En balsning från Olle Berglund förmedlades. Två videor på temat *Havets landskap* för representera Olle på motet. En promovring till hedersdoktor vid Sveriges Lantbruksuniversitet hindrar honom från att personligen närvara.

Motet accepterade Olles skal för att inte närvara och uppdrog åt styrelsen att framföra förbundets gratulationer till doktorsbatten.

Arsberättelse, bokslut och revisionsberättelse
Sekreteraren Kelvin Ekeland läste upp styrelsens Arsberättelse.

Kassören Per Grau Mct,ller redovisade bokslutet och föredrog i revisorernas frånvaro även revisionsberättelsen.

Karl-Erik Frandsen påpekade att detta var första året som systemet med nationella postgirokonton fungerat fullt ut. Detta föranledde kommentaren att för Millandet dessvarre inte gett positivt utslag beträffande antalet medlemmar.

(?ystein Normann önskade mer information om hur naturskoleverksamheten skulle introduceras i Norge. Introduktionen kommer sannolikt att ske under hösten 1993 på Rct,nningen Folkehojskole i

kommer att medverka. Kontakt har tagits med

Oslo. Kjell Sandaas är norsk kontaktperson. Foreningen for Naturskole og Faltpedagogik i Sverige

foreningens ordförande Christina Axelsson, som är positiv till ett samarbete. Initiativet härrör sig från en fråga som väcktes vid förra Arsmotet.

Fråga om ansvarsfrihet rör styrelsen
Styrelsen beviljades ansvarsfrihet.

Nasta års medlemsavgift
Punkten föranledde en stunds diskussion om skalen till stagnationen och den nedgående tendensen när det gäller medlemstalet. Även valutaskillnaderna mellan Danmark, Norge och Sverige berördes.

Motet biföll styrelsens förslag om oförändrad medlemsavgift.

Medlemsavgiften för 1994 är 125 kronor i dansk, norsk eller svensk valuta och 85 mark i finsk. Familjemedlemmar betalar 30 kronor respektive 20 mark. Islandska medlemmar betalar i dansk valuta.

Val av styrelseordförande
Enligt stadgarna kunde den avgående ordföranden Eiler Worsct,e inte omväljas.

Med acklamation valdes Lena Bergils till ny ordförande i förbundets styrelse.

Val av styrelsemedlemmar (på två år) efter de avgående
I tur att avgå var Per Grau Mct,ller, Carl-Adam Hreggstrom, Ann Norderhaug och Kelvin Ekeland.
Ann Norderhaug bade avböjt återval.

Med acklamation valdes Per Grau Mct,ller, Carl-Adam Hreggstrom, Kelvin Ekeland och Geir Sct,r Reime till styrelsemedlemmar på två år.

Val av revisorer och revisorssuppleanter
Valdes: Revisorer
- Claes FlorgÅrd, Gunnar Olofsson.

Revisorssuppleanter
- Gerd-Birgit Tjomsland, Anders Myrtue.

Val av ledamöter i valberedningen
Valdes: Ann Norderhaug, Eiler Worsct,e, Bengt MP Larsson, Ann-Maj Ronning.

Nasta arsmotesarrangemang
Åke Bengtsson presenterade bakgrund och underlag för Arsmotet 1994. Tema blir *Kulturlandskap i*

Kelvin Ekeland: Carl-Adam Hreggstrom och

bergslagsbygd. Tidpunkten fastställdes till 12, 13 och 14 (samt eventuellt 15) maj.

Ann-Maj Ronning bör uppdras att förbereda Arsmotet 1995. De båda åtog sig uppdraget.

Ovriga frågor
Olof Stroh: De baltiska staterna har kopplingar till Norden och vill stärka dessa. Olof har bra kontakter i Estland och kan dra nytta av dessa för att förbereda och genomföra en studieresa till detta land för förbundsmedlemmar och sympatisörer. Ordinarie färjepreis från Stockholm är ca 700:- SEK och

kostnaderna i Estland är låga. Motet fann idén vara god och uppdrog åt Olof att välja resmål och i övrigt ordna för en studieresa.

Sven Thorsen m fl: Avgående föreningsfunktionärer och Arsmotesansvariga avtäckades.

Motets avslutning
Motet avslutades med visning av Olle Berglunds filmer *Herron i Bohuslän* och *Ostindiska havsstrand-tingar*. Marita Wigren-Svensson gav en introduktion

till den förstnamnda.

Sekreterare

Justeras

/tut, 4 Mr - ta

Marita Wigren-Svensson

CT:lJ;lc., --

Kerstin Riessen

Lantdjur på frimärke

Den nordsvenska hasten ingår tillsammans med gutfär och fjällko i en ny svensk serie frimärken på temat gamla lantraser.

I Sverige, liksom i de nordiska länderna i övrigt, har sedan urminnes tider funnits en inhemsk lant-hast. Denna blev under 1800-talet starkt påverkad av diverse från kontinenten importerade raser. Det pågående förstörelsearbetet stoppades i elfte timmen av professor Wilhelm Hallander, som bl a startade avelsföreningen Södra Dalarnes Hastvänner. Korsningsvägen dampades och man gick också in för renavel av inhemskt hastmaterial. I de nordliga länen startade en rekonstruktion av den gamla norrländska lanthasten. Hingstbristen var dock stor och man fick importera norska hingstar av Dolebast (till 1947 kallad Gudbrandsdalska hasten).

I det statliga premieringsreglementet av år 1900 fick produkten för första gången rasbeteckning Nordsvenska Hasten.

Uppgifterna hämtade från Lantraser 93, en översikt av svensk lanttrasbevarande från Förlaget 811/Ankan, Enehusa, S-240 14 VEBEROD.

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP

Styrelsens årsberetning 1992-1993
Kerteminde, den 27 augusti 1993.

Brugerbetaling, lillebrøder og Oresundforbindelse

Styrelse mm

Styrelsen for Nordiska Forbundet for Kulturlandskap har under verksamhetsåret haft samme sammansætning som nærmest foregående år. Eiler Worsøe har været ordførende. Som vice ordførende har Carl-Adam Hreggstrøm fungeret. Sekretærer har været Kelvin Ekeland og kassør Per Grau Møller. Øvrige ledamøder i styrelsen har været Karl-Erik Frandsen, Marita Karlsson, Mats Nettelbladt, Ann Norderhaug og Olaf Stroh. Birgitta Spur har været styrelsens kontaktperson på Island.

Arsmøtet 1992

I nærvær af 48 medlemmer blev forbundets sjette ordinære årsmøde den 29 maj 1992. Plads var Ronningen folkehøjskole i Oslo. Mødet findes redegjort i justeret protokoll, som er offentliggjort i Lommen.

Tema for de seminarer og ekskursioner som blev i forbindelse med årsmødet var *Det bynære kulturlandskapet*. Kjell Sandaas ansvarede for arrangementet. Dette støttes generøst af Oslo kommune og en række andre institutioner og organisationer.

Arsmødet besluttede blandt andet at forbundets verksamhedsår i fortsættelsen skal følge kalenderåret. Som information til dette møde lægges i det følgende, trods dette, også en del opgaver om vad som hant under 1993.

Styrelsemødet

Styrelsen har under verksamhetsåret sammantrådt den 30 maj, i anslutning til årsmødet i Oslo.

Ett andet møde blev i Tonsberg den 27 mars 1993.

Medlemsantal

Antallet betalende medlemmer redegjort i bokslutet.

Stadgarna

Forbundets stadgar har under året oversat til islandska. De findes nu tilgængelige på de fem største nordiske sprog.

Arsskriften NORDISK BYGD

Forbundets Arsskrift Nordisk Bygd udkom med nr 6-7 i februar 1993. Titlen er *Det bynære kulturlandskapet*. Skriften produceres i samarbejde med forlaget Bygd, Danmark. Den går ud til alle fuldt betalende medlemmer.

Medlemsbladet WMMEN

Forbundets medlemsblad Lommen kom ud med nr 8 i december 1992 og nr 9 i maj 1993. Sidantalet har utökats og formgivningen er mere gennemarbejdet end tidligere. Sekretæren er redaktør.

Hedersgava

Ostensjovannets venner tildeltes i forbindelse med årsmødet forbundets hedersgave 1992 for det fornøjelige arbejde venforeningen udførte for at bevare en agrar miljø, en fagelsjø og et i øvrigt vildtfuldt natur- og kulturområde inde i Oslo.

Kursverksamhet mm

I samarbejde med Naturskyddsforeningen og Odenlis hembygdforening anordnedes den 23-26 juli 1992 og den 22-25 juli 1993 den sjunde respektive Attonde Argangen af kursen *Lien og sletterlengen*. Ake Carlsson repræsenterer forbundet. Seneste kursen havde 40 deltagere og 25 ideelle funktionærer. Deltagere kom fra hele Sverige samt Norge, Danmark og Finland.

Forbundet deltog med en udstilling i anledning af *Om kunsten at plantere et lillebrøder*, den 14-16 oktober 1992, i Falkenberg. Temaet var undervisning - opførelse i kombination med begrebet miljø, kultur og demokrati. Der udførte Margareta Slavik, Mats Folkesson og Ake Carlsson et betydningsfuldt arbejde for forbundet.

Forberedelser har gjorts for at introducere naturskoleverksamheten i Norge.

Folkrorelseradet

Forbundet indgår som en af de 41 organisationer, som udgør det svenske Folkrorelseråd. Rådets formål er at blandt andet samordne folkrorelserne i arbejdet med de landsbygdspolitiske spørgsmål. Bjørn Molitor repræsenterer forbundet.

Yttranden mm

Forbundet startede den 23 mars 1992 en dialog med

Danmarks boligminister vedrørende tiltaget at afgiftsbærende forskeres arbejde. Denne afsluttes med et brev den 1 juni 1992 hvor ministeren forklarer, *Herudover har jeg noteret mig Deres kommentarer til regeringens brugerbetalningspolitik*.

Forbundet har den 25 september 1992 læst A/S Oresund synspunkter på *Oresundsfjordens danske landanlæggninger*. Selskabet har den 7 oktober meddelt at forbundets kommentarer vil blive taget i betragtning i forbindelse med udarbejdelsen af en samlet redegørelse for resultatet af høringsrunden til Trafikministeren.

Forbundet har den 14 december 1992 yttr sig til den svenske regering, Miljø- og naturressursdepartementet, over *Oresundskonsortiets ansøgning om tilladelse til bygning af bro over Oresund*. Synspunkterne kan sammanfattes så at forbundet anser den givne miljøkonsekvensbeskrivningen som utilstrækkelig og ikke anvendbar som grundlag for tilladelse til bygning af foreslåede fast forbindelse over Oresund.

Forbundet har den 25 november 1992 yttr sig til den svenske regering, Jordbrugsdepartementet, over utredningen *Skogspolitikken i 2000-tallet*.

Blandt andet trykte forbundet på at kulturarvets bevaring er en af grundværdierne i et miljøvenligt skogsbrug.

Forbundet yttr sig videre den 25 januar 1993 til Jordbrugsdepartementet over utredningen *Redegørelsen om jordbruget*. Forbundet foreslog en forstærket rådgivning og information på miljøområdet og vedrørende de enkelte næringsmæssige produktions og kollektive nyttigheder. Lantbruks- og naturbrukssektoren

lønnes kompetens vedrørende natur- og kulturmiljøet bør også udvikles og forstærkes.

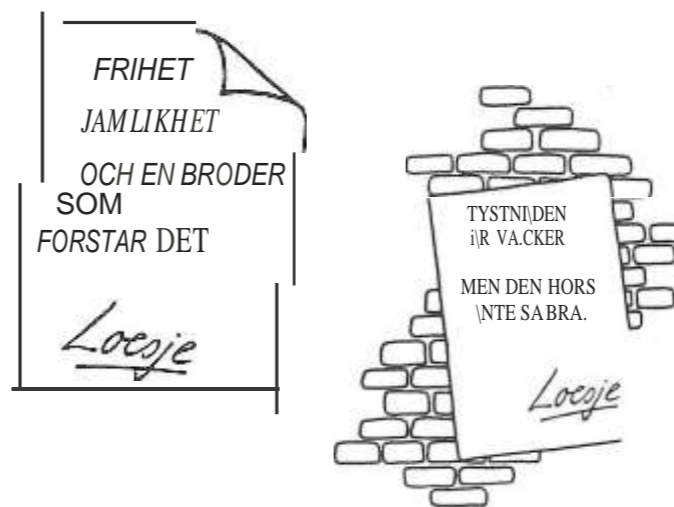
Til sammen med Sveriges lantbruksuniversitet, Verdensnaturfonden, Svenska naturskyddsforeningen og Sveriges hembygdsforbund har NFK i en skrivelse til Jordbrugsdepartementet klævet vildt høje anslag for landskapsværd og en økad satsning på forskning, udvikling og rådgivning. Organisationerne understreger at det er afgørende betydelse med en satsning på disse områder om et langsigtet bevaring af odlingslandskapets natur- og kulturarv skal lykkes.

Kanslifunktionen

Stiftelsen Hilsinglands museum fungerer som modtager af post og en del telefonsamtal til forbundet. I øvrigt svarer sekretæren og kassøren for kanslifunktionen. Fortsættende forekommer brister i registerhåndlingen og kontakten med medlemmerne.

eland

Russisk nasjonalpark

Den finske nasjonalparken Oulanka, hvor årsmødet tog sted i 1991, vil få en russisk nabo.

En ny nasjonalpark er opprettet langs den 20 km lange sjøen Panajlirvi på grensen mellom den russiske delen av Karelien og Finland. Denne parken, som er ubeboet, er kjent for sine sjeldne plantearter. Den dekker et område på mer enn 1000 km² og ligger opp til nasjonalparken Oulanka. *naturopa*

Adolf s Krauklis

Landskapene i Letland

Letland dekker en overflate pfl 64 600 km² og bar en kyststripe langs Ostersjoen pfl 475 km. Det høyeste punktet er Gaizinkalns pfl 311 meter i Centralas Vidzemes. Landet er vesentlig dekket av avleiringer fra seneste istid som bar formet et landskap med Åser og sletter. Lavlandet pfl kysten er dannet

av opphopninger og maritime avskrapninger fra perioden etter denne istiden og består av elveleier, sanddyner og myrland. De viktigste elvene i Letland er Daugava, Gauja, Lielupe og Vente.

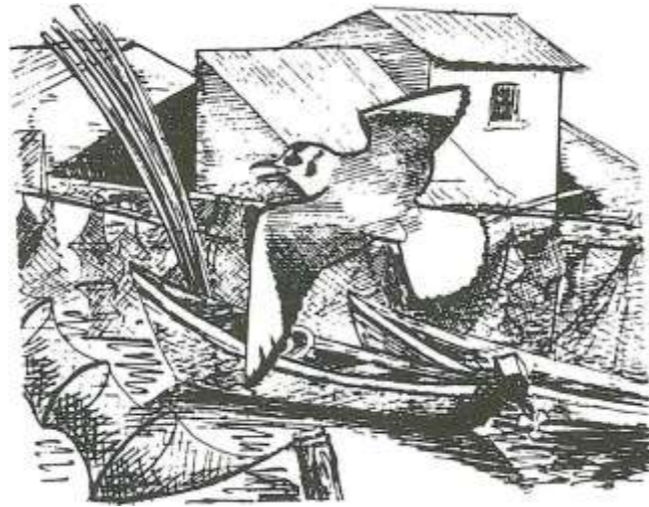
Letland bar 2,7 millioner innbyggere. 42 % av overflaten er dekket av jordbruksområder. Letland tilhører det naturområdet som ligger mellom området for lauvskog med lange somre og det nordlige polarbeltet for barskog. Skogen dekker en totaloverflate på 43 % og torvmyrene 10 %. Det finnes et tusentall innsjøer. Lubans er den største.

Siden den andre verdenskrig er skadene på miljøet blitt stadig mer omfattende på grunn av den skadelige kollektiviseringen av jordbruket, en betydelig innvandring, industrialisering og urbanisering. Av innbyggerne bor 70 % i byer. Store økologiske skader er også forårsaket av den tidligere Soviethæren.

Et av de viktigste vernet områdene er nasjonalparken Gauja (92 048 hektar) som ble opprettet i 1973. Man finner her praktfulle landskaper i den meget gamle Gaujadalen og dens omegn med en rikdom av naturlige økosystemer og kulturelle og historiske minnesmerker.

I 1990 besluttet den letoniske regjeringen å opprette en regional enhet for naturvern i Vidzeme nord (400 000 ha) som dekker tre administrative distrikter. Man finner her et stort antall vernet områder hvorav et biosfærereservat. Det er samtidig meningen å beskytte naturen utenfor de vernet områder, det vil si over hele landsdelen.

Det finnes også andre beskyttede områder: kulturarvområdet Lovod Rand, områder med begrenset utnyttelse, naturparker, naturmonumenter, beskyttede landskaper. Totalt dekker de vernet områder 7 % av landets overflate.

Allan Gromov

Estland det grønne land

Republikken Estland er på 45 100 km². Landet er meget flatt. Det bar ca 1 575 000 innbyggere hvorav 72 % bor i byer. Største byen er Tallin som bar mer enn en halv million innbyggere. Det finnes mer enn 1 500 øyer (10 % av overflaten) og mer enn 1 800 innsjøer (5 % av overflaten). Største sjøen er Pepsisjøen på grensen til Russland. Narvaelven, som forbinder Pepsisjøen med Finlandsbukta bar den største vannføring. Høylandet i sydvest bar landets, og Ostersjolandenes, høyeste punkt, Suur Munamagi - Store egget - som er på 318 meter.

Skogene dekker 40 % av Estland. Det finnes lukkede skogsystemer og nyplantede skoger, lyse skoger og skogdekkede myrlandskaper. Det finnes også våtmarksområder og torvmyrer samt oversvømte områder - 50 % av landets overflate.

Miljøtilstanden i Estland er urovekkende, ja til og med kritisk på visse steder. De forurensende stoffer som sluppet ut fra industrianlegg i Estland, har skadelige grenseoverskridende virkninger. Flere store byer og et stort antall landsbyer er uten renseanlegg for vann. Bruktvann skitner til Ostersjøen, særlig Finlandsbukta.

Adolfs Krauklis, Komite for Naturvern
Pe/du iela 25, 226282 RIGA, Letland

Disse ødeleggelsene bar funnet sted på tross at Estland har lang tradisjon når det gjelder naturvern. Selskapet for naturovervåking bar vært aktivt siden 1853. Den første loven om naturvern ble vedtatt i 1935 og for 1940 fantes 167 områder som stod under vern. Den første nasjonalparken i Sovietunionen ble opprettet i 1971 i Lahemaa.

Idag verner forskjellige typer naturvernordninger 12 % av landet, blant annet et biosfærereservat på de vest-estlandske øyer som ble opprettet i 1990. Et betydelig arbeid for å vekke befolkningens interesse for naturvernet er i gang ved hjelp av de tallrike naturreservater som i flere ti-år har spilt rollen som grønn tjuer i en situasjon med stadig mer intensiv økonomisk utvikling og et utstrakt sloseri.

Den nye postsosialistiske Republikken Estland gjennomgår en tilpassningsperiode i overgangen til markedsøkonomi. En av de viktigste målsetningene for landets politikk er å tilby betingelser for en regelmessig utvikling på langtidspan, å bevare naturen og naturrikedommene og bibeholde Estlands rolle som europeisk grønn tjuer.

Allan Gromov, Avdelingen for Naturvern
Miljødepartementet i Republikken Estland
Toompuiestee 24, 200100 TALLIN, Estland

MELNAIS STARKIS, svart stork, tir ganske vanlig i Lettland. Femhuruira par hicker. Den skygghet man laser om tir inte pafallaruie. Bona litiggs ofta bara ett par huruira meter jran miruire boruigardar och vtigar. Gamla ekar och grova aspar vtilljs gtirna till botrtid. Glesa skogar med glintor, rtjningar, htign, rinnaruie vatten, btiverdammar och diken tir attraktiva.

Ruta Baskyte og Midaugas Lapele

Litauen Europas centrum

Verden har oppdaget noen nye stater, blant dem Litauen som ligger på motepunktet mellom Vest- og Ost-Europa. Europas centrum ligger 20 km nord for hovedstaden Vilnius. Republikken Litauen er på 65 200 og 3,7 millioner innbyggere. Kyststripen mot Ostersjøen, som består av sandstrender og dyner, er på 99 km. Den sandtungen som skiller Kursiulagunen - landets største innlandsvannflate - fra Ostersjøen er et eneste område. Et stort trekk ved landskapet i Litauen er en serie lave sletter og Åser som ligger i retningen nord-syd og som tilbyr interessante kontraster over korte strekninger.

Litauen er et av de landene i Europa hvor man finner flest sjøer (16 770). Landet ligger i et område med blandet lauv- og barskog. Det ville dyre- og plantelivet er typisk for denne typen skog, men man finner også arter som lever i arktiske strøk og i steppelandskaper.

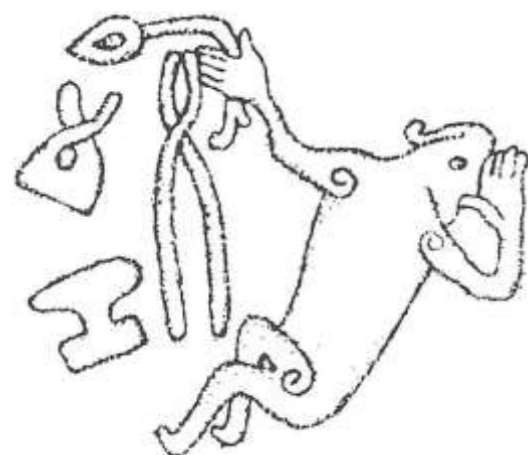
Miljøutviklingen i Litauen er den samme som i resten av Vest-Europa. Man finner miljøforurensninger, en sterk nedgang i de naturlige leveområder, en standardisering av plantedekket og en øking i antallet sjeldne og truede arter. I en periode med jordreformer og en intens privatisering er vernet av naturområdene blitt et av de viktigste elementene i landets regionalpolitikk. Loven om miljøvern og andre lover ble vedtatt i 1992 og en ny lov om vernet områder er under forberedelse.

Miljøvernet i Litauen er basert på et nett av områder som skal tjene som økologisk kompensasjon. De vernet områder dekker tilsammen 7 887 km² og representerer 11,2 % av landets overflate.

En ny epoke for miljøvernet begynte da Republikken Litauen gjenvandt sin uavhengighet den 11 mars 1990. Vi håper at vi i nært samarbeid med andre europeiske nasjoner skal kunne gjøre fremgang på dette området, på tross av vares politiske og økonomiske vanskeligheter.

Madame Ruta Baskyte og M. Mindaugas Lapele
Departementet for Naturvern, VILNIUS
Republikken Litauen

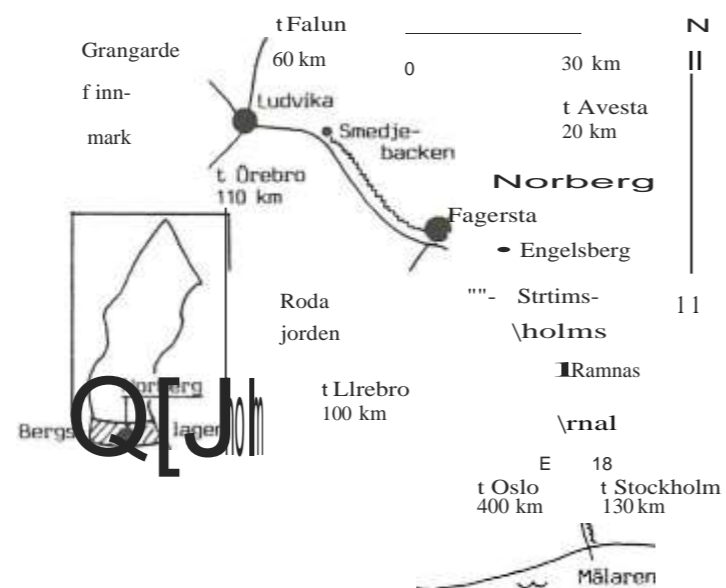
Kulturlandskap i bergslagsbygd

Under Arsmotet i Kerteminde togs beslut om att Arsmotet 1994 skulle Milla nAgonstans i den malmrika trakt kring gransema mellan landskapen Dalarna, Vastmanland och Varmland, som brukar kallas *Bergslagen*. Tema for seminarium och exkursioner blir *Kulturlandskap i bergslagsbygd*. Tidpunkte,n ar faststalld till **12, 13 och 14** (samt eventuellt **15**) **maj**. Med sig sjalv som sverigekarta presenterade *Ake Bengtsson* Bergslagen och gav nAgra smakprov pA vad som kan mota oss 1994.

Iskogarna norr om Malaren hittade man jarnhaltig sjo- och myrmalm eller *rLldjord*. C14-dateringar pA trakol frAn undersokta blasterugnar bar visat att framstallning av smidbart jam borjade dar redan 400 Ar fore Kristi fodelse. MAnga hundra Ar senare hade man lart sig att gora jarn av bergmalm. Lapphyttan nara Norberg var i bruk islutet av 1100-talet och rekonstrueras nu for forskning och undervisning.

Igruvoma eldade man med ved tills berget sprack: *tillmakning*. PA 1700-talet overgick man till sprangning med krut, senare med dynamit. Gruv-hMen ar outplAnliga inslag i kulturlandskapet, sarskilt i omddet kring Norberg. Bergsman byggde hyttor. MAnga har fAtt forfalla, till exempel Vannebo vid Pajso, som besjungits av Dan Andersson, en av Sveriges nationalskalder. Andra bar bevarats sA som Flatenberg vid Smedjebacken. Den finns kvar genom initiativ av en av svensk bembygdsrorelses pionjare, Karl Erik Forslund, som var verksam pA Brunnsvik nara Ludvika.

Energi for gruvans pumpar, byttans balgar och smedjans bamrar tog man ur forsar och vattenfall. Det rakte med ganska sma vattendrag. Varme tick man ur ved, som vid tillmakningen eller frAn trakol, i masugn och smedja. Verksamheten skulle bedrivas ocksA barmarkstid. Man byggde vagar, broar och kanaler for transporten av maim och jarn.

IEngelsberg bar hela bruksmiljon bevarats. OmrAdet ar foreslaget att foras upp pA UNESCOs varldsarvslista, som redovisar miljoer av omistligt internationellt varde for tolkningen av vAr historia. Platsen hette ursprungligen *Englikobenning*, efter den tyske byggherren Englika. (*Benning* ar en synonym till *hytta*.) Englikas sonson bette Engelbrekt Engelbrektsson, Sveriges store frihetshjalte pA 1400-talet.

Bergslagens hyttbyar lades dar det fanns forsar, skog och maim. Den odlingsbara marken kom i andra hand. Livsmedel tick kopas utifrAn. De stora bergsmansgArdarna ar gArdar som vittnar om valstAnd. BruksberrgArdarna och parkanlaggningarna, som hor till, kan vara bra exempel pA hur konst, arkitektur, frammande idr och adopterade ideal kommer till en bygd och sprider sig vidare.

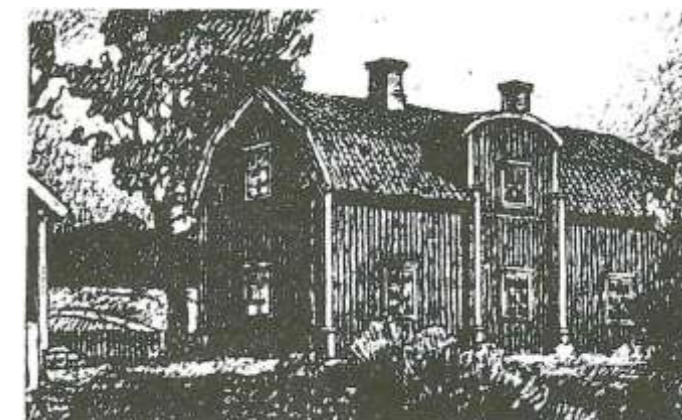
Skogens trad var Hinge utan större eget varde. Friden i skogarna brots inte ofta av annat an vallares hornstotar och pingel frAn skallkor och andra laten frAn de djur som betade byarnas utmarker. Mot slutet av 1500-talet kom en stark finsk vAg av invandrare frAn Savolax. NAgra Ars skattefrihet lockade till bosattning i de skogar kronan ansAg sig aga. Storsvedjorna kom att flammas i de gamla urskogarna.

Finnarnas verksamhet kom snart att ses med oblida ogon av bergsman och brukspatroner som ville ha skogen till trakol. Finnarna forsvenskades, blev kolare, torpare och bergsman. De som ville fortsatta sitt svedjebruk reste vidare till den svenska kolonin Delaware pA andra sidan Atlanten. De mest pAtagliga minnena frAn kolonisationen ar finnbebyggelsens lokalisering till frostfria Asar samt en del narnn pA sjoar och berg.

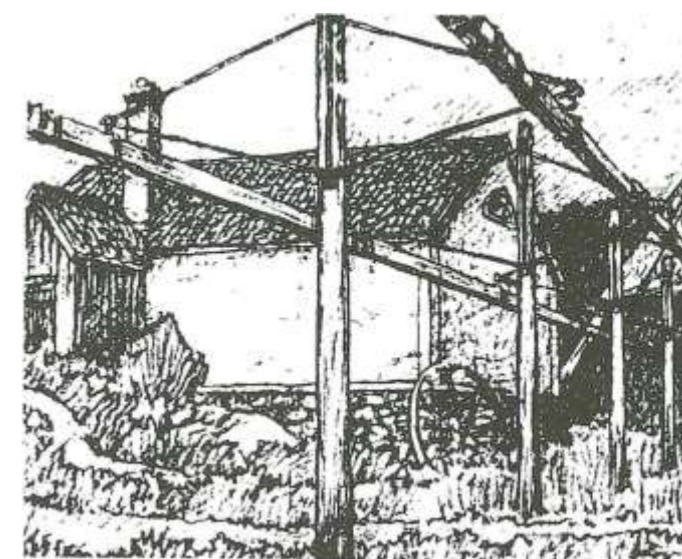
Bruksskogarna bar pA mAnge ställen hanterats mycket hArt. Inte minst har den senaste tidens mekaniserade industriskogsbruk fort med sig en del mindre onskvarda effekter. Detta onda soker man nu Atgarda med modifierade skotselprogram i syfte att varna mAngfalden. Man avsatte reservat och infor ekologiska bokslut vid sidru i av de ekonomiska. Metod for en sAdan planering har skogsbolaget Stora (1 600 000 hektar produktiv skogsmark) arbetat fram i Grangarde finnmark norr om Ludvika.

Bergslagen har ocksA sina sarskilda kulinariska specialiteer. VAr kare Ake Bengtsson undersoker for narvarande, med sedvanlig intensitet, vad som bast lampar sig for ArsmotesmAltidemas matsedlar. NAgot mer an kolbullar och rappakalja lar det bli.

Har du onskemAI och synpunkter pA Arsmotesprogrammet, hor garna av dig till Ake. Adressen ar: A Bengtsson, Asgatan 18, S-776 32 HEDEMORA. Telefon 0225-105 75.

Gruvfogdebostallet i Norberg, ur Ferdinand Boberg: *Svensk hemb ygd*, 1936.

KonstgAngen vid Karrgruvans klensmedja, ur Ferdinand Boberg: *Svensk hembygd*, 1936.

PA f6regAende sida visas en av Sveriges aldsta bilder av en smed. Sigurdsristningen 6ster om Eskilstuna. 1000-talet e Kr.

Hisshjul mm, ur O/aus Magnus: *Historia om de nordiska folken*, 1555.

"VID 18:E HALET LAG VISST EN KUNG BEGRAVEN. VI LAT HONOM VILA I FRID OCH FLYTTADE GREENEN."

Vendelhidm,
en makt-
S)rnbo(ran
601!-t,lets Upp/and.

Christer Ahlson har gjort det omi:ijliga. Han har lyckat med kon ststycker att bygga Akersberga Golfbanan i ett av Sveriges mest formin nestiira omraden. De vackra falten dold bland annat ellsrormans grav.

Bedriften kra vde dock rva saker: In vestering i en arkeologisk utredning, sa me etr antal nya rimi ngar i l banan.

"Jag skall inte sti cka under stol med acr jag bar pa en del foru tfattacl Riksantikvarieambetet innan jag tr Stefan Bergh.

Du vet, att dom ja klas och gi:ir . kappar ihjulen for ens projekt och .

i ere sa form in nesrikt om ra de. Ar jag inte sa mycket om forn lamilll projektet.

Li re n edsrii md blev ja g ju ocksa forsta ord: 'Dec har ar etc nast i projekt'.

Men i alla fall sa lyckades ja g i nn an v i ga v upp . Nagot oviint:ti plitstligr och d i sku terade igenom me till de hi n der som Rik santikvarieamll

De11 arkeologiska utredningen kostade runt

Pa ba nom radet fanns flera stora bopl atser fran jirn alder n. Dessuton Storm an begraven, kanske en viki n av de srora hi:iga ma. Honom lat ritade vi om banan.

sgsesv. aJ Qf R

Anna-Lisa Backman

Fridsiing sakes

Nar jag kom hem nu i sommar sa hade jag en drom fdrsta natten:

SA bar:

Omschaktning.

Oklnt landska.p med parldiknande begravningsplats och stora hus - italienska.? !radgrden schaktas om pd det mest brutala vis, sd att pappas grav, som lzgger z tradgrden, intill ett vitt hus, ftJrsvinner med sten och allt.

Vad vantar nu i livet? tankte jag. Och skot undan denna drom.

talade ban alltd om. Och saAg till att musiken blev trAden i vAr tillvaro.

Det_ ar bara _att tanka pa musik vid pappas grav pa OsterAkers kyrkogArd, sa tar hvet aldng slut. Nu skulle jag till pappa pa Bellmandagen som vanligt och ocksA titta pa liljan pa graven.

Den ar en attring till min farmors mors liljor iEmmaus iMalax Osterbotten hthamtad av en a mi broder. Det ar en sallsam lilja i mild rsaorangebrufarg. Denna nordhga hlJa blommor och brer ut sig bar soderover som om den hamnat i Italien.

. PA kyro. Arden brukar det vara skont och lugnt. Runt graven ar grannar tll papa terAker begravd. Det ar som en liten underjordisk sockengata bar, dar vl kanner dem som vtlar. I det grona graset under traden traffas vi levande och kanner igen varann.

Fast pappa var ateist vilar ban just har i sin nya hembygd, pa kyrkogArden norr om kyrkan.

Men nar jag kommer for att fa en stunds frid och eftertanke ar den ljusa forna

?1 norrovr strax utanfor kyrkogArds muren upp mot Branslet totalt forandrad. Dar brer en kilometerspridd oro ut sig. Fullt med vitkladda manniskor, nedbojda efter varann, spridda over det urgamla oppna faltet i Ur-Aker, den forn- och karnbygd som omger OsterAkers kyrka.

4-r det ett_jattelikt ljusatt skodelag, som brer ut sig over fiiltet vid kyrkan? Ar det kvInnor och man med har och rafsor, som gAr med bojda ryggar? En markens fest for brodfodan.

Det ar golfare, nykultiskt nedhukade.

Instinktvt duckar jag. Jag har en amerikansk bekant, uppvaaxt vid greenerna i Kalifornien, som en gAng boll pa att bli livstidsinvalid av engolfboll.

Norrsidan var forr de osaligas plats, javlarnas, de fdrdomdas. Nu ser jag vad det sannerligen ar, pa det nya golffaltet som brer ut sig bortom norra kyrkogArds muren, strax utanfor pappas och bans grannars gravar.

En moderm helvetesscen. Vita manniskor do mda till att ga nedhukade under solen, fruktlos stlrrende pa sma runda vita ting. Materialismens vita helvete. SA bar ser en infernoscen ur dagens "Divina Commedia" ut.

Smaklos, respektlos ovanjord mot de doda intill.

Kyrkoherden har dessutom nyligen invigt det vita spektaklet pa greenen pa fornmarken.

Det bor snarast inrattas en fredad zon mellan kyrkan och golfbanan. En minst 300 meter bred fridsang. En fridens ang. Folk i OsterAker har

golfbanan, denna kommersiellt planerade och av kyrkan sanktionerade krankning av sista vilan.

Jag bar fAtt mig tillskickad en helsidesannons som riksantikvarieambetet publicerat, dar man beromer exploatorerna vid OsterAkers kyrka.

"Vid 18:e Mlet lag visst en kung begraven. Vi lat honom vila i frid och flyttade greenen", heter det bla i annonsen, med foto pa schaktdirektoren.

-Jag kanner vamjelse infdr riksantikvarieambetets vulgaritet, skriver brevskrivaren. Annonsen visar oppet bur riksantikvarieambetet ger sig.

Vi som vandrar pa OsterAkers kyrkogArd vill ha vAra sma och stora i fred.

Anna-Lisa Backman tir ftJrfattare och journalist. Hon dterkommer regelbundet med kdserier i Dagens Nyheter, dtir detta tidigare varit publicerat.

Ofta handlar kd serierna om den svenska embygden i Roslagen och om anknytningen till Osterbotten.

Inget ko-ko ijordbruksbygder

Etter kretong av Josef Frank

Det moderna jordbruket slAr ut de karaste vArfAglarna. C?ok, stare, tofsvipa och skrattnAs bar alla gAtt kraftlgt tillbaka, berättar tidningen LAND.

Goken bar minskat mycket i jordbruksbygder. Det ror sig om 90 % sedan 1970-talet. I skogslandskap arar sig goken battre, men liveen bar rapporteras mmskmngar. Sveriges gokbestAnd beraknas totalt ha minskat med en tredjedel sedan 70-talet. En orsak ar att farfe insekter nu lever i slatt-

De vardfAglar, t ex rodstjart och angspiaplarka, som ruvar gokens agg ar ocksA insektsatrare. Aven de minskar.

Gokhonan ar praglad pa sina fosterfdraldrar och lagger agg med samma farg som de. Ett beroende som kan slA ut goken.

Tofsvipan bar i Sveriges jordbruksbygder minskat med 90 % sedan 70-talet.

Skrattmasen bar under samma period minskat med 70 % i sodra och mellersta Sverige.

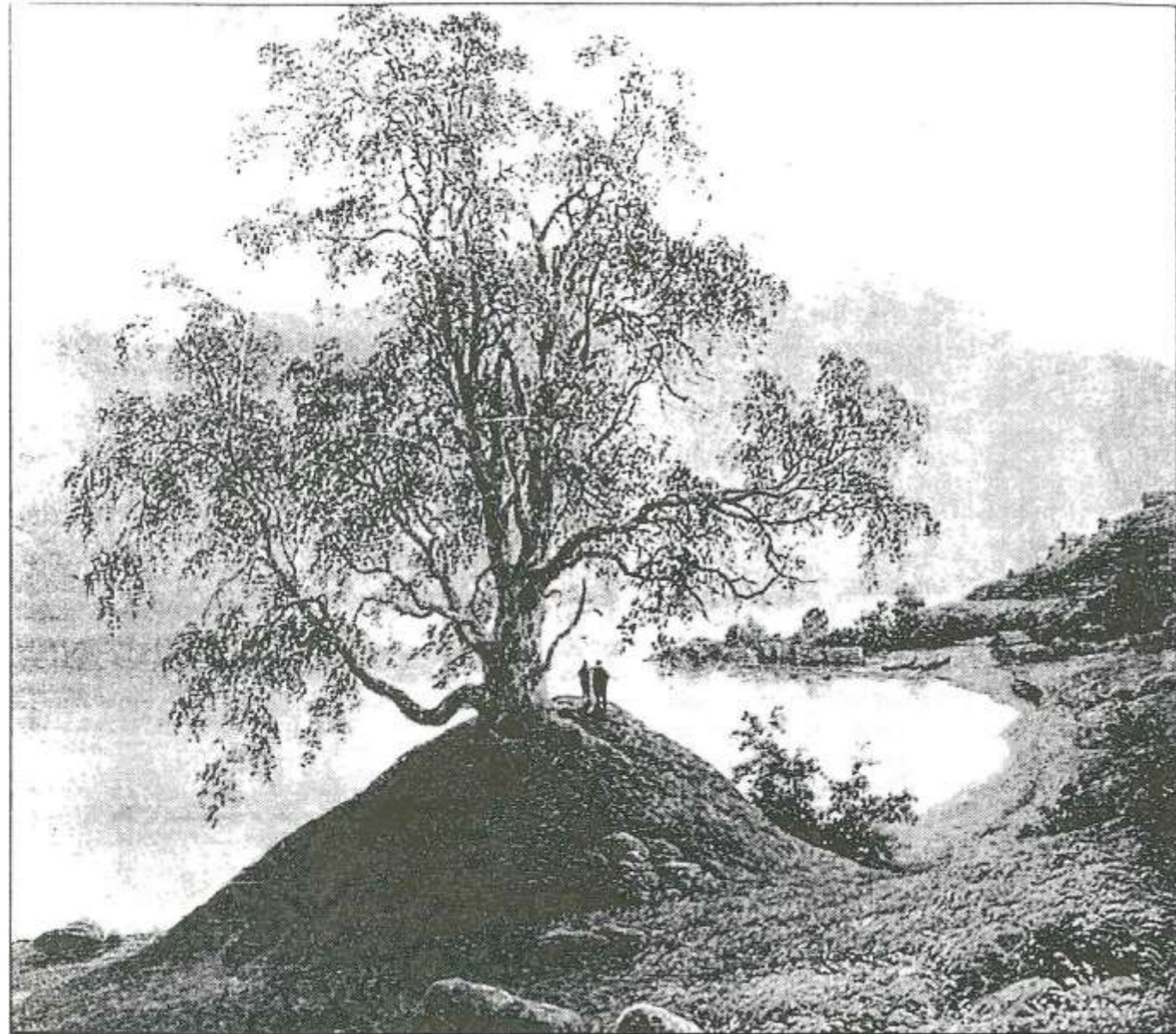
Forskarna menar att Mda dessa arter drabbats av utdikningen i jordbruket. FAgarna ater maskar och dra smAjur som behöver fukt. Vid en torrlagg-nmg drar slg krypen djupare ner i jorden och dar ar de svArare att komma At.

Staren bar i Norrland gAtt tillbaka med 80-90 %. Langre soderut verkar den ha klarat sig battre. Staren vill leta foda pa snaggade betesmarker. Den minskade djurMllningen, med djur ute pa bete bar bidragit till staren's forsvinnande.

Vart tog den viigen, Slindebirken

På Norges nationalmuseum hänger Thomas Fearnleys, *Slindebirken*. Tradet var en gång en nationell symbol för Norge. Under första hälften av 1800-talet var det Norges flitigaste målade motiv. Norskt måleris fader, J. C. Dahl, liksom alla hans lärjungar, målade björken. Thomas Fearnley var en av dem. Han avbildade björken på vikingagraven år 1839. Många bar undrat var motivet finns. Det gör det inte.

Om man reser till fruktodlarbygden Leikanger och tar rattbuss, kommer man till Slinde. Där, vid riksväg 5, stod konstnärerna och målade. Verklighetens björk bläste emellertid ner 1874. Ett par decennier senare gravades gravhogen ut. Den innehöll en mansgrav med atskilliga gravgävor. Borträderingen av Slindebirken från sin värld fullbordades när riksvägen drogs över platsen, berättar Anders Johansson från Kalmar i DN.

Eneboken

Brisk, kataja, Jeneprus

Karl barn har många namn. I våra nordiska länder, förutom Finland, har vi någon form av benämningen En, enebuske, förutom att det förekommer helt andra, mer eller mindre lokalt bundna namn.

Islandskans *einer* är samma som det gammalnorska namnet med några vanliga uttalsformer såsom *einer, ene, en, a:n*.

Den gamla benämningen bar, i några delar av Norge, ersatts av till exempel *bruse, brisk, bresk, bra'jje, bragje, brake, spralje* eller *sprake* (Ove Arbo Hq, eg, 1981).

I Danmark betecknar enen bl a *ene* eller *eine*. Den officiella benämningen på finska är *kataja*. Bland en mängd andra namn för enen på holländska anför *genever* år 1543. Engelskan är närmast latinerna med sitt *juniper*. Franska *genevrier*, spanska *enebro*, italienska *ginepro*.

Det tyska ordet för enen är *Wacholder*, men det finns många varianter, till exempel följande i gammal litteratur: *Wacholderbaum* år 1150, *Weckhulder* på 1300-talet, *Wachholder* 1554 och *Wegholder* 1540.

Om enens namn skriver Megenberg år 1350 och Hortus Sanitatis 1488. Enen benämns *Weghollernbaum* eller *Kranwitbaum* och omtalas som ett eldträd. Därvid anknyts till ett grekiskt ord för eld, nämligen *pir* i det latinska *Juniperus*.

Andra menar, att den latinska benämningen är härledd ur det keltiska ordet *jeneprus* med betydelsen taggig. Aterigen andra vill anknyta till det latinska *juvenis*, ung, *ochpario*, alstra. Enen alstrar mycket riktigt Arligen nya grenar och barr och bevarar därigenom ett ungdomligt utseende. Barren blir endast 3-7 år.

Bland många svenska benämningar på enen återfinns följande: Västergötland *enebuske m fl*, Dalsland *enar, enare*, Varmland *ener*, Gotland *ainbusk*, Dalarna *enraiboske, ena, getris*, Västernorrlands *enebuska, jeen*, Lappland *kaskes*.

Han är grundlig, Gunnar Arnborg. I ytterligare tre och en halv sida fortsätter han i *Eneboken* att berätta om enens namn. Nästan omärkligt glider namnet över i ytterligare fyra sidor (eller är det femton) om enen och poesin.

"Långt i odellunderna, mil från folk och hus" nära bedens och enarnas andevasen skater Kolvaktaren sin mila, "tilligt, manligt vakande, karlig somn forsakande" i Dan Anderssons dikt ur Kolvaktarens visor. Sista strofen:

*Snart är morgon gryende,
da gaj(J)tarflyende
ned till Hanga hed.
Där är lugnt bland enarna,
där är bon i stenarna,
där bli trollen raddade,
i djupa gämslen baddade,
vid aldrig vandrad led.*

Eneboken behandlar namnet Enen i tre avseenden: I naturen, i användning samt i skrock och övertro.

Med sina krav på ljus och öppenhet är enen ett uttryck för graden av värde och mångfald i kulturlandskapet.

Ingen annan växt har använts till så mycket, alltifrån salvor och dekoder till mängder av praktiska ting eller för att ge värme och vallukt. Enen var mot kolden vad potatisen var mot svalten, där karga marker eller många markagare styrde tillgångarna för stugomas folk.

Enen har omvittnats som forntidens heliga träd och behäftats med mystik och övernaturlighet.

Namnet skildras på 272 sidor i ca 70 spaltmeter text, med hjälp av tryckta källor, en stor mängd sagesman och personkontakter samt med 300 bilder, varav bortåt 200 i färg.

Viind och klipp till!

Vintermotiv med enar, från Intabo i Vesene.
Jan-Owe Stappe, Fristad.

Varje rad på bokens 272 sidor bubblar av information. Berättargladjen sprudlar. Boken är tät och glad. Den innehåller mycket mer än allt om enen. Gunnar Arnborgs entusiasm smittar av sig. Och boken är vacker. Han kan fotografera och leta bilder. Man ger sig också för den okonventionellt, praktiska formgivningen, som effektivt sätter en del estetiska trendsetters på plats. Det märks att han älskar det han bär på med.

Det känns att det också är om sig själv Gunnar Arnborg skriver då han formulerar sig: **Idetta** enebäckarnas landskap finner skalden sin trosbekännelse. Där har enarna genom Artusenden delat livsvillkoren med bonderna, mororna, torparna, inhysesjonerna, backstugesittarna, barnen, drangarna, pigorna...

Detta är Gunnar Arnborgs landskap. Detta är hans folk. Läs hans skildring av detta.

.....ex Eneboken, Skr 400:- (paketfrakt tillkommer)

.....ex Mulens marker, Skr 350:- (Paketfrakt tillkommer)

3 ex fraktfritt

Namn

Adress

Tel.....-..... L

Gillberga harads sigil/1.

Uppgifter om Jador mm

För ungefär ett år sedan frågade Christer Boethius efter beskrivningar på angslador. Det har kommit några svar. Fortfarande finns också planerna på ett temanummer om lador och andra jordbrukets små ekonomibyggnader.

Därför, här ni uppgifter, funderingar, frågor eller allmänna tankar om dessa små hus, för detta vidare till LOMMEN.

Från en krypkoja på en slättermyr i Pajala, i Norrbottens län, kommer denna kalkering, som visar en inskuren kyrkobild. Den formodas orestillad det rivna kapellet vid järnbruket i Kengis. Är det så, är det den enda bevarade bilden av detta.

Titta ordentligt på era små hus. Vem vet vilka fynd ni gör.

Uttern och kulturlandskapet

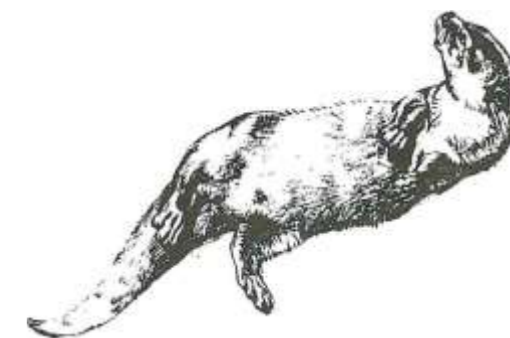
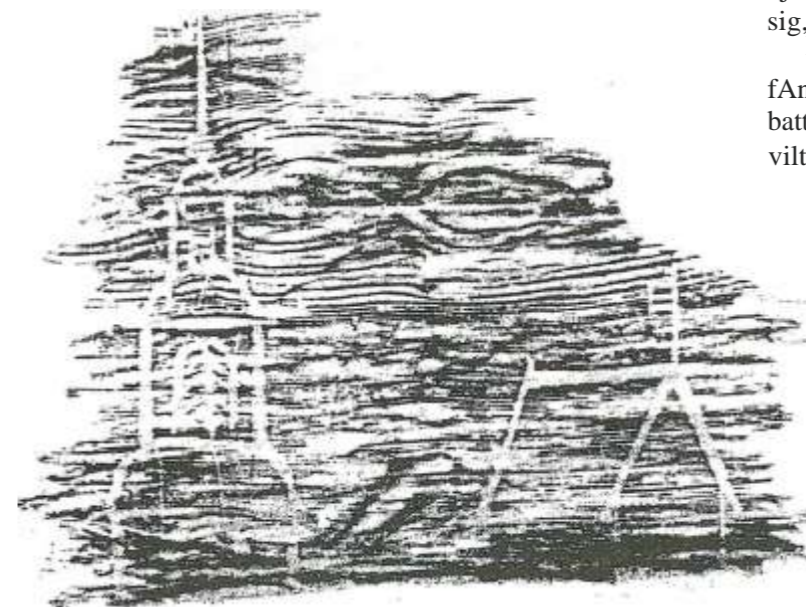
Det moderna jordbruket med bland annat kulverterade diken gör tillvaron svår för Sveriges uttrar.

Varldsnaturfonden meddelar att studier av frisläppta uttrar i Södermanland visar att odlingslandskapets diken är viktiga för utterns överlevnad. Under vintern söker uttern ofta upp små, isfria diken i jakt bland annat på grodor. Dessa miljöer kan fungera som räddningsplankor när isförhållandena försvarar jakten i sjöar och större vattendrag.

För att bibehålla en väl fungerande uttermiljö tycks det inte räcka med större vatten utan stöningar. Brist på små oansenliga backar och diken kan vara vad som begränsar utterns formåga att överleva svåra vintrar.

Det är också viktigt att tänka till om det redan finns uttrar i de vattensystem där man planterar ut djur. Gör det detta, sprider de utplanterade djuren sig, med stor risk för att de skall förolyckas.

Djurens ursprung har också betydelse. Viltföräggade norska djur har ännu så länge överlevt bättre än uttrar uppfödda i fångenskap vid Boda viltstation i Hälsingland.

En ny bok

Äskhult 1700-talsbyn

I LOMMEN nr 8 refererades Nordiska Ministerrådets projekt Biotopvern. De äldre odlingsformernas tillbakagång har minskat kulturlandskapets mångfald av arter och miljöer. Bevarande av biotoper i ett levande landskap är projektets mål. Som exempel på vällyckade nordiska kulturlandskap hade 88 områden valts ut. Det ströks särskilt under att det var exempel. Referatet avslutades med en uppmaning: Känner du till något ställe, som skulle kunna bli ett bra komplement till ministerrådets lista, så meddela LOMMEN!

Författaren Bror Ronnstedt har LOMMEN fått en bok, som kan betraktas som ett viktigt meddelande. Boken heter ASKHULT. 1700-talsbyn i Halland och dess sista invånare. I botten finns en berättelse om den nu avlidne Nils Brogrens kamp genom sex decennier för att bevara en by, där tiden stannade för snart ett sekel sedan. Boken, som är skriven av Stig R Larsson, handlar emellertid huvudsakligen om något annat än Brogren, även om denne är ständigt närvarande. Mycket med Nils Brogrens egna ord, gör Stig R Larsson byn Äskhult och byns sista invånare levande igen.

Skildringarna är intressanta, fängslande, många gånger gripande och, även om något kan ha karaktär av skräck, på det hela taget sanna.

Första kapitlet heter *Den bortglömda byn*. Under rubriken är *Till minnet av Anna-Lina*. Det var Anna-Lina, som väckte Nils intresse för Äskhult. Anna-Lina tjänade hos Nils föräldrar. Sedan de avlidit kom Anna-Lina att bli som en fostermor för den sjuårige Nils. Attönd barnet i en kull på nio. Anna-Lina berättade om sin gamla by, de fyra gårdarna och människorna, som bodde där.

Sommaren 1930, då Nils var 17 år, hjälpsade han för första gången på hemma hos Anna-Lina i hennes by, Äskhult. Hon visade honom byn med de gamla grovtimrade och silvergrå husen, sedan 1700-talet samlade i en intakt enhet. Byn ligger i norra Hallands skogsbygd, nära gränsen till Västergötland. Där, högt uppe på en ås, vid sidan om allfarvagen, hade på 1890-talet bott mellan 35 och 40 personer. Nu, 1930, fanns sex gamla människor kvar. Derran Gotfrid Pettersson var 33 år och "enda barnet".

De flesta av byns ungdomar hade emigrerat till Amerika i seklets begynnelse, nämligen lockades av industrierna i Viskadalen och staderna vid kusten. Och eftersom friarekammaren tagits bort hos Bengts, kom heller inga unga män till flickorna i Äskhult. Byn kom att få stå oförändrad.

Nils Brogren förstod vilket värde den afärdomliga byn hade, och han kände hoten mot detta. När de afdrande äborna i mitten av 1940-talet inte längre orkade underhålla husen och bruka marken, lyckades Nils, med okuvlig energi, fantasi, otaliga kontakter med så kallade makthavare och eget arbete, måla byn samlad och dessutom genomföra nödvändiga reparationer. En stiftelse med uppgift att främst bevara byggnaderna bildades 1963. Kungälv kommun, fonder och företag tillsköt medel så gårdarna kunde rustas upp.

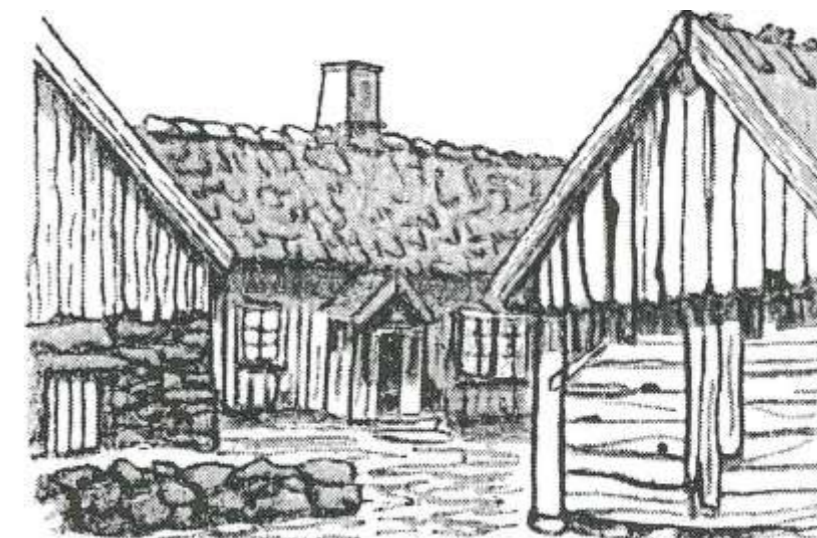
Nu började också myndigheterna vakna. Redan 1965 förordnade länsstyrelsen om skydd för landskapsbildningen. Husen förklarades som byggnadsminnen 1981 och 1986 lades ett förslag om naturreservat. Äskhult har också, efter länsstyrelsens förslag, genom Riksantikvarieämbetets beslut klassats som riksintresse för kulturmiljöer.

Man talar om Äskhults hoga bevarandevärden. Drumlina, den intressanta geologiska bildningen, som byn ligger på. Den karaktäristiska placeringen av byn. Kopplingen till en förhistorisk bosättning. Gårdarna, som inte flyttats vid något skifte. Den tätgårdens bebyggelsen. Utmarken och hemagorna. Tradgårdstlipporna, vågarna, fågatorna, gårdsgårdarna, jordbruks- och fodermarkerna med kulturbundna växter och djur.

Det finns förutsättningar för att Nils Brogrens dröm, om ett Äskhult bevarat för framtiden, skall bli förverkligad. Äskhult kan bli ett kulturhistoriskt dokument. En levande by som visar hur en by i det västsvenska ensadeslandskapet såg ut före den agrara revolutionen. Området kan i varje jämföras med den "örörda" naturens nationalparker.

Stig R Larssons hyllning till Äskhult och dess sista invånare är en värdefull bok. Den kan ge stöd för en riktig värdering av det natur- och kulturarv Nils Brogren räddat åt oss. Dessutom är den en roande historia.

ASKHULT. 1700-talsbyn i Halland och dess sista invånare. Stig R Larsson.
Stiftelsen Äskhults gamla by. c/o Bror Ronnstedt, Forlanda, 430 33 FJARAS.

Teckningar: Stig R Larsson

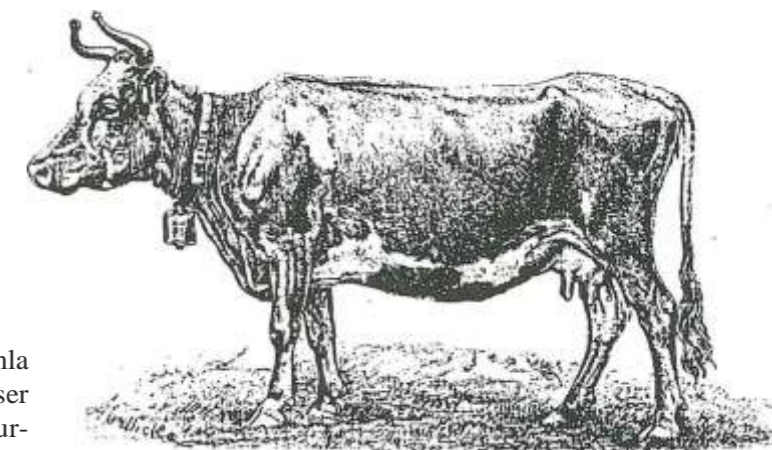
Det gamla bondesamhällets växter och djur

För att för framtiden trygga fortlevnaden av gamla grödor och tradgårdsväxter och äldre husdjursraser måste de bevaras under utveckling i sina ursprungliga kulturhistoriska och regionala sammanhang. Om inte något in situ-bevarande sker, förlorar de snart sina särskiljande egenskaper.

Älderdomliga jordbruk, minnesmarker, agrara naturreservat och friluftsmuseer är viktiga resurser för detta. Med traditionellt bruk av marken följer både de ogras som horde till, och andra arter som är beroende eller gynnade av gammal havd.

Det nordiska växt- och husdjursmaterialet bär i vissa delar en gemensam historia och en nära genetisk släktskap. Ett Nordiskt seminarium om gamla husdjursraser arrangerades 1992 av Stiftelsen Norsk Landbruksmuseum. Rapporten (nr 1993:501, 118 sidor) är tillgänglig gratis från Nordiska Ministerrådet, Store Strandgade 18, DK-1255 KOPENHAMN K.

Om goda resultat ska nås, behöver ansvarssamarbeten preciseras och olika verksamheter samordnas. Det är dags för ett nordiskt seminarium också om äldre kulturväxter och livet praktiska initiativ för bevarande.

Vestlandsko

"Var arv - vart ansvar"

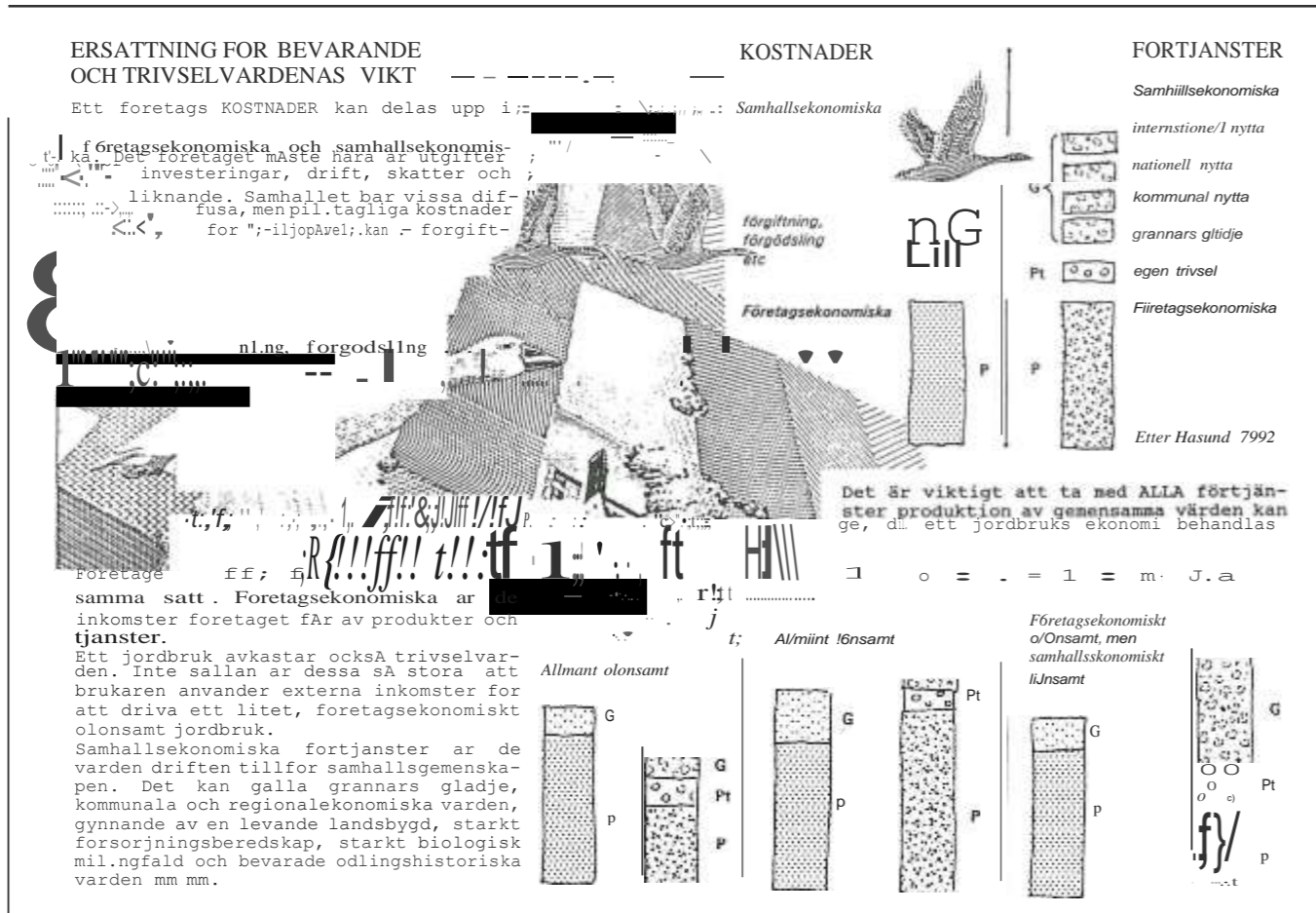
Norsk Landbruksmuseums Årsbok för 1992/93 heter *Husdjur i Norden: Var arv - vart ansvar*. Boken synar arbetet med bevarande av gamla husdjursraser från en nordisk synvinkel. Den handlar till stor del om presentationer av olika djur och deras kulturhistoria.

Andra avsnitt är: *Husdyrene i menneskenes tjeneste, Motiver for bevarande av husdjurens genressurser, Bevarande av husdjursraser, Det nordiske bevaringsarbeidet og Mat og miljø: Framtidig bruk av husdyr.*

Boken kostar Nkr 190,-, är illustrerad och på 144 sidor. Den säljs av Norsk Landbruksmuseum, Sagabygget, N-1432 Ås. Tel. 64 94 99 95

Visst virrvarr i Sveriges Natur

I förra numret klargjordes varför NFFK inte delade SNFs uppfattning om hur odlingslandskapets bevarandevärden ska bibehållas. Vi har också bett om utrymme i SNFs tidning för att förklara NFFKs stallningstagande. Vi fick inget gehör för detta. Nagot som kan bero på att Margareta Ihse lämnat sin ordförandepost, redaktören Lars Vaste lämnat sin tidning och Gunnar Landborn lämnat sin post som generalsekreterare.

Karl Ivar Kumm vid lantbruksuniversitetet har författat en skrift, som heter Landskapsvårdens ekonomi (SLU Info, Box 7075, S-750 07 UPPSALA). Där finns ett avsnitt om konsekvenser av olika styrmedel. Kumm styrker NFFKs uppfattning.

I tidningen LAND har Naturvårdsverkets generaldirektor Rolf Annerberg tagit upp frågan. Han skriver bland annat: *Vi tycker att det är viktigt att ersättningsföretag i landskapsvård skrivs in i personliga avtal med dem som brukar jorden. Det ger en garanti för att det viktigaste arbetet utförs. Då kan man också följa upp resultatet och öka kunskaperna om effekterna av olika insatser för att få både attraktivitet och variation. En uthållig utveckling måste byggas på variationsrikedom - inte bara för att få ut den inuti cellernas arvsmassa.*

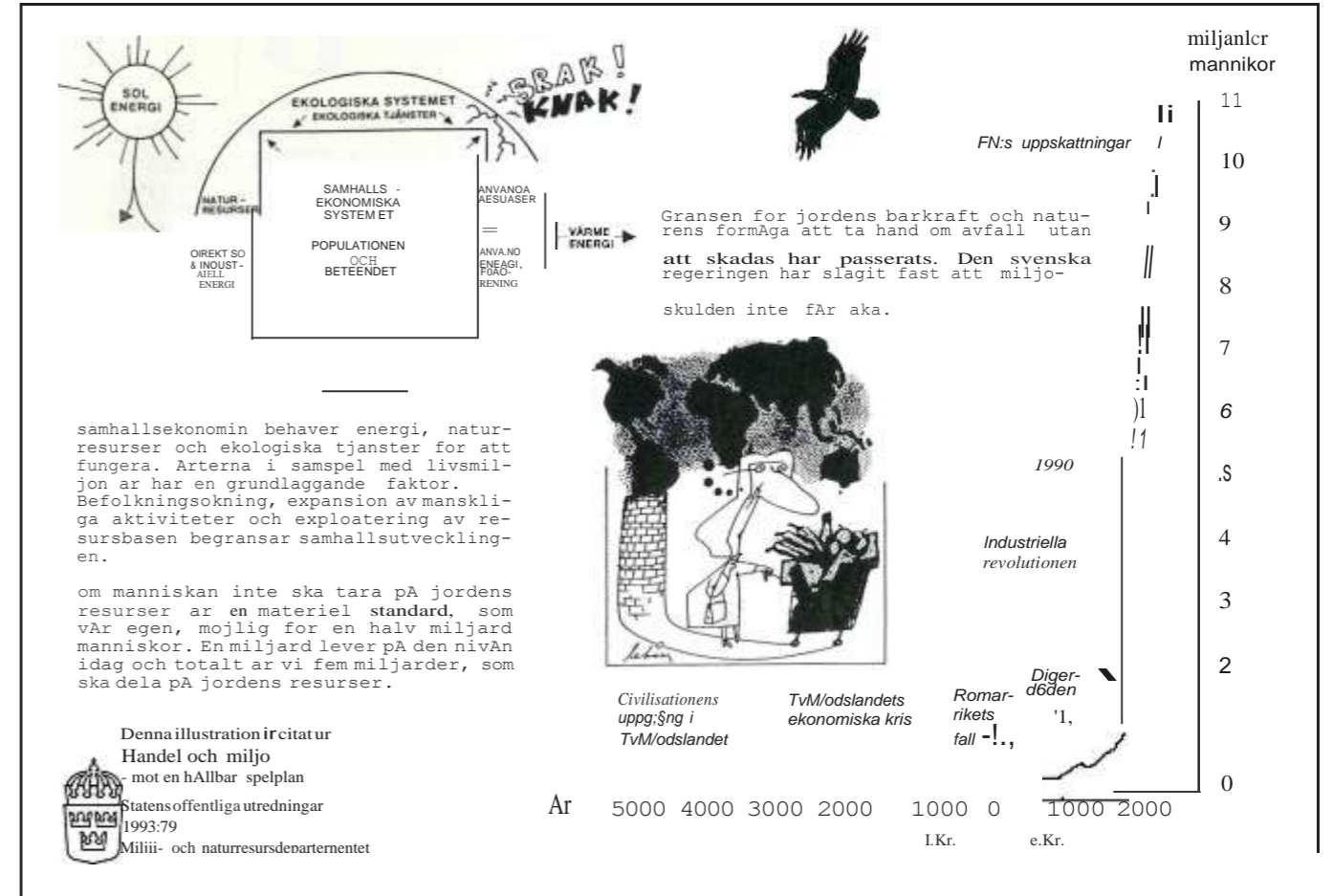
KUL TURMILJOVÄRD I SKOGEN

Närmare ett kvarts sekel har gått sedan sameforskaren Israel Røung kontaktade Riksantikvarieämbetet i Sverige och påtalade hur det alltmer mekaniserade skogsbruket hotade att utplåna olika lämningar av samefolkets verksamheter i det norrländska skogslandet. Detta ledde till att ämbetsverket startade ett projekt för att förena skogsbruk med värde av kulturminnen.

För drygt ett decennium sedan tog ämbetet kontakt med Skogsstyrelsen och projektet blev gemensamt. Nu börjar resultaten av de många årens arbete att bli alltmer synliga. Det för ögonblicket mest patalogiska är en innehållsrik och vacker bok, (där för övrigt flera av NFFKs medlemmar lämnat bidrag).

Boken KULTURMILJÖVÄRD I SKOGSBRUKET (Skogsstyrelsen, S-551 83 JONKÖPING. Tel 036-155600) vill fylla behovet av ökad kunskap om skogens alla kulturmiljöer och sätta att bevara dessa. Den är också studiebok i en flerårig studie-kampanj. Målet är att närmare 30 000 deltagare, främst skogsägare.

De tre kampanjledarna är alla från skogsvårdsstyrelserna: Marianne Eriksson, Östersund, Kristian Svedberg, Linköping och Erik Ederlöf, Halmstad.

Skogsdrift och kulturminnen

I Norge, Sverige och Finland ligger de flesta utmarkskulturminnen fremdeles urörda. Det gör de inte i andra europeiska länder. Ny teknologi och rask ombyggnad av skogsbruket kommer till att ödeleggja store historiska värden om inte förvaltningsrutinerna förbättras. Detta är budskapet i Lars F Stenviks hefte Skogsdrift och kulturminnen.

Erfaringer visar att moderna skogsdrift effektivt utsletter flera tusen år gamla kulturminnen, ofta utan att vi i det hela tatt vet att de har existerat. Ödeleggjelsens omfang er likevel ukjent siden problemet ikke har hatt noen høy prioritet.

Stenvik forteller hvordan ødeleggjelse skjer og viser til dokumenterte tilfeller fra Trøndelag. Videre foreslås tiltak for å begrense skadene. Først og fremst trenger vi mer kunnskap og bedre forvaltningsrutiner mener forfatteren.

Heftet (nr 4, 40 sider) inngår i en skriftserie utgitt av Program for forskning om kulturminnen (FOK), Norsk Forskningsråd. Serien presenterer FOK-programmets ferdige prosjekter for et bredt publikum. Heftene ferdig tilsendt ved henvendelse til Norges forskningsråd.

Skatteminister hotar miljön

Fran den 1 oktober 1993 säljer oljebolagen, på den svenska regeringens order, en livsfarlig, grönfärgad olja. Detta för att polisen ska kunna avskaffa dem som kör vissa dieselfordon på litbeskattad olja istället för ofärgad olja, där en högre skatt ingår i priset.

Den gröna oljan är avsedd för arbetsfordon och villauppvärmning. Miljöministern, kemikalieinspektionen och naturvårdsverket har varnat för den gröna tillsatsen, märknings- och färgningsämnen Solvent Yellow 124 och Solvent Blue 79. De är starkt cancerframkallande och mutagena, det vill säga farliga för livsmassan.

Det är skatteministern och inte miljöministern, som skrivit under den markvårdiga förordningen om den gröna oljan, där till och med kemiska formler på de giftiga färgämnen anges. Det är i hög grad anmärkningsvärt att finansdepartementet tagit över ansvaret för miljöprovning och föreskrifter rörande hälsofarliga, kemiska ämnen.

I Sverige beräknas mer än en halv miljon villor och ca 20 000 arbetsmaskiner få den gröna oljan, vars rök också är farlig. Arligen kommer ca 32 ton av den miljö- och hälsofarliga färgsubstanten att spridas i landskapet.